

Det fælles tredje – individets potentiale for verdensvendthed

Af Jens Skou Olsen

Filosofi kan – i bedste fald – gøre en forståelse klar. Digtningen kan gøre den nærværende.

K.E. Løgstrup, Den etiske fordring

I disse år udkæmpes en kamp over alt i vores kulturs mange institutioner og vandhuller: en kamp, der handler om, hvordan vi bedst skaber mening, værdi, beskæftigelse, livsglæde og livsduelighed. Vores arbejdsmarked og hele sociale verden – som tidligere i høj grad var til at forstå, forberede sig til og måske ligefrem forudsige – er blevet flydende, turbulent og uforudsigelig. Vores velkendte institutioner og kulturbærere skifter ham, splittes op, privatiseres, nedlægges og transformeres, og vi må erkende, at vi ikke længere hverken kan håbe på eller forvente blot en smule stabilitet og klart udsyn for os og for vores børn. Hvad gør en kultur midt i et stormvejr?

En kultur i stormvejr skifter fra det lange lys til det korte lys. Det er som at køre bil i kraftig snefygning eller tæt tåge. Det lange lys er diffust og lyser alt for meget op af al den turbolens, der truer os: det lader os se mere af stormvejret, end godt er. Det korte lys nøjes med at vise os det nære, som vi kan handle på og måske gøre noget ved. Vi bevæger os fra langsigtede investeringer til kortsigtet brandslukning. Fra vækst – forstået som det generative, som den langsomme modning af umodenhed gennem tålmodig næring, udfordring, dannelse, besindelse og mestring – til hurtig operationalisering gennem konstruktion og produktion. Vores overlevelse får første prioritet, og vi optimerer: vi skærer alle de charmerende irrelevanser fra, da der ikke er tid til leg, poesi, humor, eksperimenter og vildveje, når det brænder. Vi har ikke tid til pjat, da alt må investeres i vores lige-nu-og-her overlevelse. Alt må tilføres en rettedhed, et mål og et formål, som vi kan formulere, begrunde og opfylde. Vores hele liv og virksomhed rettes mod håndtering af de nære udfordringer, som vi kan se nu og her. Men hvad er egentlig et mål for noget, hvad vil det sige at målsætte og målformulere?

Mål er sprog. Mål betyder sprog. Vort modersmål er dejligt, det har så mild en klang! skriver Edvard Lembcke i 1859. Vores syn er så begrænset: vi kan ikke se om hjørner, vi kan hverken se det, som er helt tæt på eller det, som er meget langt væk. Da vi dermed ikke bare kan pege på det, vi gerne vil – da det oftest skjuler sig for vores blik – må vi derfor tage sproget til hjælp, når vi skal bestemme os for, hvad vi skal gøre. Vi må tale sammen. Et mål betyder at have et sprog for det, vi gerne vil. Et mål er noget, vi kan formulere, tale om, skrive ned og ophøje til lov. Det følger heraf, at kvaliteten af de mål, vi opstiller, direkte afhænger af kvaliteten af det sprog, vi har til rådighed. Mål er sprog, og et overfladisk, fladt og blodfattigt sprog resulterer i overfladiske, flade og blodfattige mål. Et dybtfølt, mangetydigt og poetisk sprog resulterer i dybtføjte, mangetydige og poetiske mål.

Vi kan her se faren ved at køre for længe med det korte lys. Vi mister orienteringen og ved snart ikke, hvor vi kører hen. I brandslukningens kortsigtethed bliver vi stadig fattigere, idet vores sprog ikke udvikler sig gennem tålmodige faser af umodenhed, vækst, udfordring, modning og blomstring. Optaget af brandslukningen, som vi er, glemmer vi at tale sammen og mister snart forbindelsen med hinanden. Tålmod betyder modet til at tåle, at vente og se, at fare vild og finde tilbage igen; kort sagt lade det sprog, som udfolder sig imellem os, vise os vejen. Og alt imens vores sprog bliver fladere og tilmed mere overfladisk bliver vores mål – som jo ellers skulle hjælpe os igennem stormvejret – svagere og svagere. Til sidst er vores mål ude af stand til at hjælpe os, og hvad værre er: de flade og blodfattige mål leder os ligefrem på yderligere vildspor, og vi taber både tråden og os selv.

Det hjælper os ikke, at målene er flot skrevet op og legitimeret af både ministre og professorer, hvis det sprog, der driver målene, er hjælpeløst. Det korte lys bliver kortere og kortere, og til sidst er vi strandet uden hverken at vide, hvor vi er, eller hvor vi skal hen. Det hjælper os ikke, at vi har high-speed internet, iPads og talende Google robotassistenter til rådighed – ligesom det ikke hjælper os at køre afsted i en luksus Tesla med auto-navigation og diamantlak, hvis vi kører i ring. Sprogets rigdom, dets stadige levende- og livliggørelse gennem Det Fælles Tredje forstået som vores mundtlige, skriftlige og målløse dialoger; dette er vores eneste guide og livline. Vores dialoger og den righoldige litteratur, hvorigennem vi holder sproget levende og livligt, er vores kompas, sekstant og ror!

Mens vi tydeligt kan se forskel på det korte og det lange lys i vores bil, så er det straks sværere med sproget: hvordan kan vi kende forskel på det dybtføjte og det flade sprog? Her må vi lytte til hinanden og til os selv og opøve en følsomhed over for balancen mellem prosa og poesi: mellem de

komplekse lag af interagerende bevidst entydighed og ubevidst mangetydighed. Det er ikke noget, vi bare ved og kan. Det skal læres, trænes og holdes ved lige gennem vores vedvarende dialog med hinanden og med litteraturen. Ordbogen fortæller os, at prosa betyder "det ligefremme og umiddelbare", mens det prosaiske betyder "det nøgterne, fantasiløse og jordbundne". Poesi betyder "det skabende og det, der frembringer", og det poetiske betyder "det, som er skabt eller formidlet gennem kunst".

Det korte og det lange lys. Hvorfor er poesien at ligne med det lange lys? Fordi poesien er mangetydig. Poesien lyser op på uforudsete steder, på uforudsete tidspunkter og på uforudsete måder, der vil og kan langt mere end blot det ligefremme og umiddelbare. Poesi skal gribes og begribes og dermed spændes op imod det nære, det ligefremme og allerede begribelige i vores levende nu. Poesien antænder vores undren og derigennem spørgsmålene i vores levende dialog med hinanden. Hvad betyder det? Hvorfor lever vi? Hvor bevæger vi os hen? Bemærk, at det lille "vi" er langt mere betydningsfuldt, end det måske umiddelbart kunne se ud til at være. I poesien træder jeg ud af mit hud-indkapslede fysiske indelukke og overskrider mig selv og min timelighed. Det er ikke mig, det handler om. Det er os. I poesien bliver jeg klar over, at det ikke kun handler om mig og min bil, det handler om alle de andre biler, om de andre mennesker i de andre biler, det handler om dyrene i skoven, om vejen, om lygtepælene, om ...?

Det prosaiske og det poetiske. Vi har brug for dem begge, da det lange lys har det med at blænde de modkørende. Det kan ligesom blive for meget med en udelukkende poetisk tilgang, og poesiers uforudsigelighed kan her bibringes en klarhed og entydighed i sin prosaiske rodfæstelse. Her lærer vi at skifte mellem de to på en musisk måde. Vi har brug for begge – eller rettere, der er måske slet ikke tale om to men snarere om én og samme? Lyset i vores billygte er det selvsamme lys, blot afskærmet og begrænset i det korte lys og sat fri i det lange lys. På samme måde er prosa drevet af poesien, blot er poesien i sin prosaiske fremtoning blevet afskærmet og begrænset i sin uforudsigelighed og mangetydighed. Den engelske antropolog Gregory Bateson (1972) skriver i *Steps to an Ecology of Mind*:

Poetry is not a sort of distorted and decorated prose, but rather prose is poetry which has been stripped down and pinned to a Procrustean bed of logic.

I den græske mytologi var Prokrustes en græsk bandit, der holdt til mellem Athen og Megara og tilbød de vejfarende logi for natten. De rejsende, der sagde ja tak, gik det ilde: var man for lang til

sengen, skar Prokrustes ben og hoved af, indtil man passede i størrelse; var man for kort, sørgede Prokrustes for, at man blevet hevet og trukket i, indtil man passede til hans seng, om så lemmerne blev revet af. Med andre ord, prosa er poesi, der er blevet enten hevet og trukket i eller har fået skåret hoved og ben af! Hvad betyder det for litteraturundervisningen i skolen? Hvad betyder det for vores muligheder for dels at tale sammen om noget vægtigt og vigtigt samt dels at tale sammen på måder, der giver og skaber mening og værdi? Hvad betyder det for vores muligheder for at holde vores hele kultur såvel i live som livfuldt levende?

Det betyder, at vi ikke må nøjes med at servere prosaisk og nytteetisk afmålte, afhuggede og afrevne blodfattige sprogstykker for vores børn og hinanden. Vi må forpligte os selv og hinanden på en poetisk praksis, der kan mestre og begave det prosaiske. Det er en poetisk praksis at undervise, at kommunikere mundtligt og skriftligt, og vi må ikke snyde hinanden for højden, vidden og dybden i sproget som poetisk fænomen. Det er en poetisk praksis at målsætte og rammesætte på måder, der vil mere end blot regulere adfærd og nyttemaksimere. Vores hele kultur har dybt behov for musiske, spilskabende mål og rammer, der lokker og udfordrer til leg, eksperimenter, fordybelse og fornyelse af sproget. Der er virkelig noget på spil her, fordi: uden poesien fortabes vi i vores evige, timelige oversættelsesforsøg af blodfattig prosaisk hjælpeløshed.